

Život i vladavina Kleopatre VII.

Završki, Veronika

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:209656>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Filozofski fakultet u Osijeku

Povijest i engleski jezik i književnost

Veronika Završki

Život i vladavina Kleopatre VII.

Završni rad

Doc. dr. sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2015.

Uvod.....	1
1. Dinastija Ptolemej.....	2
2. Dolazak Kleopatre na vlast.....	4
3. Cezarova ljubavnica.....	6
4. Slavna veza Marka Antonija i Kleopatre.....	8
5. Vladavina.....	10
6. Bitka kod Akcija i Kleopatrina smrt.....	12
7. Istina o Kleopatri	14
7.1. Izgled.....	16
7.2. Najnoviji arheološki nalaz.....	17
Literatura	18
Prilozi.....	19

Sažetak

Slavna dinastija Ptolemeja došla je na vlast nakon smrti Aleksandra Makedonskog, a završila najslavnijom i najegzotičnijom kraljicom te dinastije – Kleopatrom VII. Rođena je oko 69. godine prije Krista, a na tron svoga oca zasjeda 51. pr.Kr. Vladavinu započinje dijeleći tron s bratom i suprugom Ptolemejem XIII., ali uz pomoć Julija Cezara zadobiva prijestolje za sebe. Tu se razvija ljubavna veza između Cezara i Kleopatre te mu ona, tvrdeći da je njegovo, rađa sina Cezariona. Kleopatra je bila vješt vladar i mislila je na korist i dobrobit svoga naroda te su njezini postupci, među koje spada i izbor ljubavnih interesa, bili uvijek od potencijalne koristi Egiptu. 44. prije Krista, Cezar je ubijen, a ona se povlači u Egipat. Ubrzo započinje novu ljubavnu vezu sa Cezarovom „desnom rukom“ za života – Markom Antonijem. Zajedno se suprotstavljaju vlasti Oktavijana, te pogibaju 30.g.pr.Kr. nakon slavne bitke kod Akcija.

O njezinom životu se mnogo pisalo. Koliko je elemenata u priču njezina života nadodano a koliko je istinito pravi povjesničar mora kritički sagledati i zaključiti. Ono što je sigurno jest da je Kleopatra bila posljednja vladarica dinastije Ptolomeja, te njenom smrću 30.godine pr. Kr. prestaje postojati Egipatska država kao samostalna jedinica i postaje rimska provincija pod vlašću prvog rimskog Augusta – Oktavijana. Loza Ptolomeja nastavljena je još kroz dvije dinastije, a posljednjeg Ptolomeja 40. godine ubija rimski car Kaligula.

Ključne riječi: Dinastija Ptolomeja, Kleopatra VII., Cezar, Marko Antonije

Uvod

Od svih vrlo rijetkih slavni vladarica u povijesti, Kleopatra VII. ostavila je velik utisak te je promijenila tijek događaja egipatske ali i rimske povijesti. Bila je vladarica dinastije Ptolemej, koja je na vlast došla u vrijeme Aleksandra Velikog. Ta je dinastija imitirala egipatske faraone u mnogim običajima kao što je primjerice sklapanje braka između brata i sestre. Vladala je dvadeset i dvije godine. Bila je Egipćanka, a po podrijetlu Grkinja te jedna od rijetkih vladara loze Ptolemeja koja je naučila Egipatski. Njezin dolazak na vlast bio je buran. Započela je svoju vladavinu dijeleći prijestolje s mlađim bratom, ali kao vješt vladar nalazi način kako samostalno preuzeti moć u svoje ruke. Nakon preuzimanja vlasti, ona ljubuje s Cezarom koji joj u tome pomaže. 44. pr. Kr. vraća se u Egipat nakon što Cezara ubiju. Nakon nekog vremena ulazi u vezu s Markom Antonijem, Cezarovom desnom rukom. U poglavlju o bitci kod Akcija, opisan je njihov tragičan kraj, kako veze, tako i samostalnosti Egipta. Istina o Kleopatrinom izgledu, vezama i karakteru i dalje je misterij, ali legenda o njezinom utjecaju na dva najmoćnija čovjeka onog vremena i dalje je zadivljujuća.

1. Dinastija Ptolemej

U jesen 332.pr. Kr. Aleksandar Veliki napada Egipat sa svojom vojskom Grka i Makedonaca, ali tu ne nailazi na ikakav otpor jer je Egipćanima bilo dosta Perzijske tiranije te je njegovo osvajanje prošlo bez borbe. Sve do proglašenja titule kralja 7.11.305. pr. Kr. (čime započinje vladavina Ptolemeja), Ptolemej I. je bio Egipatski satrap, kao i general Aleksandra III. U ratovima dijadosa proglasio se kraljem i zavladao Egiptom. Ptolemejevići su vladali Egiptom sve dok Egipat nije pao pod upravu Rimskog imperija, 31 pr. Kr. Svi muški vladari u dinastiji zvali su se Ptolemej. Što se tiče ženskih vladarica, sve su se nazivale Arsinoje, Berenike ili Kleopatre.¹ Egipatsko kraljevstvo bilo je za te dinastije u svom helenističkom procvatu.²

Helenističko razdoblje započelo je smrću Aleksandra Makedonskog 323. prije Krista, a završilo 30. Pr. Kr. kada je Kleopatra umrla i kada završava vladavina Ptolemeja.³ Kleopatra nije znala da je ona Kleopatra VII iz nekoliko razloga, među njima najvažniji da je ona zapravo bila šesta Kleopatra. Zanimljivo je da Oktavijana nije poznavala po tom imenu. On se prozvao Gaj Julije Cezar, po njezinom ljubavniku Cezaru, koji ga je usvojio.⁴

Prvih sto šezdeset godina dinastije Ptolemeja, viđene su kao vrlo prosperitetno razdoblje Egipatske povijesti. Članovi dinastije bili su smatrani božanstvima, te su se vjenčavali za svoju braću i sestre, da bi se održala čistoća božanske loze. Ipak, vladari su bili poznati po tome što nisu naučili egipatski jezik. Kleopatra će u tom pogledu biti iznimka.

Ptolemej XII, Kleopatrin otac, navodno je bio raspušten, pokvaren i površan. Njegovo pravo na krunu bilo je sumnjivo. On je zapustio svoje obaveze ali je zato tražio od Cezara savez u strahu za svoje prijestolje.⁵ Dogovoreno je da Cezar iskoristi Ptolemeja i uzme od njega novac u zamjenu za sigurnost. Dodijeljena mu je tako titula saveznika. Nakon toga izbija pobuna i demonstracije u Aleksandriji te Ptolemej bježi. Njegova najstarija kćerka Berenika u takvim je okolnostima došla na vlast. Ptolemej u međuvremenu putuje u Rim gdje tražio pomoć ovaj put od Pompeja.⁶ Nakon pomoći rimske vojske, Ptolemej svrgava vlastitu kćer s prijestolja. Bereniku je dao ubiti. 51. god. pr. Kr.

¹ S. Schiff, *Kleopatra: Život*, Zagreb 2012., str. 21.

² J. Abbott, *Kleopatra*, Beograd 2005., str. 23

³ Skupina autora, *Povijest Svijeta I.dio*, Split 2005., str. 234.

⁴ S. Schiff, Isto, str. 2.

⁵ J. Abbott, Isto, str. 58

⁶ J. Abbott, Isto, str. 59-60.

Ptolemej XII umire te je odredio Kleopatru VII – svoju drugu kćer – kao nasljednicu. Također je odredio za vladara i svoga sina Ptolemeja XIII. On je trebao biti dominantan vladar, ali budući da je Kleopatra bila 7 godina starija, njezin autoritet je počeo prevladavati u donošenju odluka što će naravno rezultirati sukobima.

Neki autori donose vrlo ekstravagantne opise dinastije Ptolemej. Prema Abbottu, nekolicina prvih vladara ove dinastije i loze bili su vrijedni pohvale i nisu okaljali ime prvog Ptolemeja koji je došao na vlast nakon smrti Aleksandra Makedonskog. Ipak, uslijedili su vladari koji nisu bili vrijedni pohvale. Na kraju, Ptolemejevići su postali ozloglašeni, pokvareni i okrutni. Abbott navodi kako je dinastija Ptolemeja, u velikoj većini, imala za naviku rješavati probleme ubojstvima, makar u pitanju bila uska obitelj.⁷

Ptolemejevići su bili izuzetno bogati no nisu bili potomci egipatskih faraona već Makedonaca. Legitimnost ove dinastije tako je povezana s Aleksandrom. On je imao univerzalan kult te su se u mnogim egipatskim kućama nalazile njegove skulpture. Oni se nikada nisu odrekli svog makedonskog nasljeđa. Da bi se njihova legitimnost očvrstela, ova dinastija prakticira običaje starih faraona kao što su sklapanje brakova između brata ili sestre. Otprilike su dvije trećine brakova bili istiniti savez sestre i brata. To je učinilo snažnijim obiteljski kult.⁸

Ipak, unutrašnje uređenje bilo je dobro, ljudi koji su održavali red i mir provodili su zakone. Tristo godina, koliko je vladala dinastija Ptolemej, Egipat je bilo mjesto gdje se marljivo radilo oko Nila, orala se zemlja, a stanovništvo više manje bilo mirno.⁹

Kleopatra je, dakle, potjecala iz loze ubojica i njegovala je obiteljsku tradiciju no za svoje vrijeme ona je bila zapravo dobrog ponašanja. Imajući na umu da je odgajana okružena luksuzom, ona će ipak naslijediti carstvo čija moć opada. Rimsko carstvo u Egiptu je vidio nekoga tko se petlja u njihove poslove. On se razlikovao od drugih provincija svojim zahtjevima, potkupljivanjem i pregovaračkom moći, te je ponajviše uspio zadržati svoju autonomiju.¹⁰

⁷J. Abbott, Isto, str. 28.

⁸S. Schiff, Isto, str. 20.

⁹J. Abbott, Isto, str. 39-40.

¹⁰S. Schiff, Isto, str. 2.

2. Dolazak Kleopatre na vlast

Kleopatra je rođena ili krajem 69. godine p.n.e. ili početkom 70. godine p.n.e. Bila je jedno od djece Ptolemeja XII i Kleopatre V. Roditelji su joj, kao i svi Ptolemeji, bili suvladari, te (polu)brat i (polu)sestra. O njezinoj majci ne zna se ništa, umrla je do njezine dvanaeste godine te bila izvan političkih afera.¹¹ Kao što je već navedeno, nakon neslavne vladavine svoje starije sestre i njezinog još tragičnijeg završetka, na tron se vratio Ptolemej. Ptolemej je nakon toga dao ubiti svoju kći. Kleopatra je imala još jednu mlađu polusestru imena Arsinoja IV. Budući da je bila starija, ove okolnosti ostavile su Kleopatru i najstarijeg od dvojice njene mlađe braće prvim nasljednicima trona.¹²

Položaj ženskih vladara u Egiptu bio je specifičan u odnosu na druge provincije. Stoljećima prije dolaska Ptolemejevića egipatske žene same su birale svoje muževe a kroz desetljeća su se njihove slobode i prava samo povećavali. Bile su ravnopravne svojim muževima u svakom smislu. Osim toga, imala je odlično obrazovanje helenističkog svijeta u blizini Aleksandrijske knjižnice kao i njezinog muzeja. Kada joj je bilo oko trinaest godina učila je retoriku, filozofiju i ostale umjetnosti.¹³

51. pr Kr. Kleopatra dolazi na prijestolje. Navodno je imala samo 17 godina kad je zasjele na tron, dok je njezin brat imao 12. U trenutku njenog dolaska na tron Egipat je bio izgubio veliki dio svoga teritorija, uključujući Kipar i Kirenaiku. Okolnosti nisu bile idealne, ali rijetko kad se to za egipatskog vladara moglo uopće i reći.

Po egipatskom zakonu suvladari su morali biti potomci prethodnog vladara, ali i vjenčani, tako da je Kleopatra sklopila brak sa svojim mlađim bratom. Kleopatra se ubrzo potrudila sa isključiti brata iz svih državnih poslova, ceremonija i općenito sudjelovanja u izvršnoj vlasti. Oko 48. godine p.n.e. Kleopatra je pokušala dignuti pobunu koja bi je vratila na tron, ali je ubrzo bila prisiljena pobjeći. Kleopatra je, također, bila odlučila poslati vojnu pomoć rimskom generalu Pompeju što je razljutilo njezinog brata te je to također bio razlog zašto je morala pobjeći.¹⁴ Te godine Julije Cezar na tron postavlja njezinu sestru Arsinoju IV.¹⁵

¹¹S. Schiff, Isto, str. 25

¹²S. Schiff, Isto, str. 77.

¹³S. Schiff, Isto, str. 32.

¹⁴J. Abbott, Isto, str. 79.

¹⁵Arsinoe IV. http://www.livius.org/ar1-arz/arsinoe/arsinoe_iv.html (web 29.6.2015.)

Kako bi se vratila na vlast, Kleopatra je bila primorana na drastične mjere gdje se u priči pojavljuje Julije Cezar. Kako je Kleopatra bila u progonstvu zbog svoje ambicije za samostalnom vladavinom, njezin je brat bio sam na tronu. U međuvremenu, Pompej (rimski vojskovođa i političar) se umiješao u Drugi rimski građanski rat te je 48.pr.Kr. pobjegao u Aleksandriju. Ptolemej XIII., koji je tada imao oko 15 godina, naredio je pogubljenje Pompeja pred očima njegove žene i djece jer je mislio da će tako pridobiti naklonost Julija Cezara. Pompej je, naime, bio zakleti neprijatelj Cezarov.¹⁶

Na Ptolemejevu nesreću, Cezara je ovo još više razljutilo jer je Pompej bio rimski konzul i udovac njegove jedine kćerke, Julije, koja je umrla rađajući njihovog sina i njegovo pogubljenje od ruke vrlo mladog Egipatskog suvladara imalo je negativan efekt.¹⁷

Nastavak borbe za prijestolje je išlo u njezinu korist. Kasna Republika bila je rastrgana građanskim ratovima te oni nisu prestajali ni za Kleopatrinog vremena. Suprotstavljeni su bili mnogi rimski zapovjednici. Kleopatrin otac bio je priklonjen Pompeju Velikom koji je na neki način postao saveznik te dinastije. Pompej ulazi u rat s Cezarom te dolazi do sukoba interesa. 48. Pr. Kr. Pompej bježi u Egipat te je ubijen po naređenju Ptolemeja XIII koji je upravo u to vrijeme bio sa svojom sestrom Kleopatrom na vlasti. Brat i sestra imali su puno razmirica, ona je ubrzo prognana i živila u izbjeglištvu. Tada je lukavo odlučila iskoristiti Cezarov bijes na Ptolemeja da se vrati na tron. Julije Cezar i Kleopatra upoznaju se 48. pr. Kr. kada ona koristi svoje zavodničke i diplomatske sposobnosti. Tada je ona imala oko dvadeset i jednu godinu. Vojska njezina suvladara i brata nadzirala je zidine Peluzija te se ulogorila neugodno blizu te je njezin položaj, što fizički, što politički, bio vrlo loš.

Cezar je trebao odlučiti o tome što će se s bratom i sestrom dogoditi i kako će podijeliti vlast. Rimu je, naravno, bilo u interesu da Egipat bude stabilan.¹⁸

¹⁶J. Tyldesley, *Chronicle of the Queens of Egypt: From Early Dynastic Times to the Death of Cleopatra*, London 2006., str. 201.

¹⁷J. Abbott, Isto, str. 115.

¹⁸S. Schiff, Isto, str. 12.

3. Cezarova ljubavnica

I prije nego što je Kleopatra došla pred Cezara, on je uputio poziv i njoj i njezinom bratu s ciljem rješavanja tog problema. Tražio je i da Ptolomej raspusti svoju vojsku, ali je ovaj to odbio. O njezinom poskrivečkom dolasku Cezaru govori Plutarh koji kaže da „nije znala kako ući unutra neopaženo“ te kako su njezini ljudi smislili prijevaru.¹⁹ Ona je tako, navodno zamotana u tepih koji je nosio njezin sluga, ušla neprimjetno u palaču. Kada su tepih odmotali i iz njega se pojavila Kleopatra, Cezar je bio impresioniran. Konačno, uspjela je Gaja Julija Cezara privući na svoju stranu i postati njegova dugogodišnja ljubavnica.²⁰ Nepravедno su joj bili dodijeljeni epiteti zavodnice, erotične žene koja je i iskusna i drska ali budući da je njezin muž bio dijete, a ona u to vrijeme relativno mlada, zapravo je vjerojatnije da je bila neiskusna i u vezama i u seksualnim iskustvima. Cezar je, dakle, sazvaio skupštinu na koju je došao s bratom i sestrom Ptolomej i obnovio njihovu vladavinu ali je također povjerio i otok Cipar Arsinoji i Ptolemeju XIV.²¹

Nakon kratkog građanskog rata Ptolemej XIII se utopio u Nilu, a Cezar je ponovno postavio Kleopatru na tron. Njenim novim suvladarem proglašen je njen najmlađi brat, Ptolemej XIV, za kojeg se također vjenčala i kojem je nakratko prepustila vladavinu da bi mogla uživati u svojoj ljubavnoj vezi s Cezarom.

Ipak, na kraju je Cezar zapravo eliminirao sve osobe koji bi mogli dovesti u pitanje Kleopatrin položaj i njezinu samostalnu vladavinu. Ona je sada imala najvišu vlast u Egiptu.

Zimu 47. pr. Kr. Kleopatra i Cezar provode skupa te su do kraja iste godine ne samo politički već i ljubavni saveznici. Cezar ostaje u Egiptu s njom puno dulje nego što je možda trebao. Situacija u Rimu, naime, nije bila idealna i njegovo izbivanje i nejavljanje bio je loš potez.²² Dva tjedna nakon njegovog odlaska, rodila mu je sina kojeg je prozvala Ptolemej Cezar, poznatiji kao Cezarion. Cezar nije mogao priznati to dijete ali je prije smrti pokušao promijeniti zakon tako da mu dopušta da legalno ima dvije žene.²³

¹⁹S. Schiff, Isto, str. 13.

²⁰J. Abbott, Isto, str. 88.-89.

²¹S. Schiff, Isto, str. 52.

²²S. Schiff, Isto, str. 101.

²³J. Tyldesley. Isto, str. 202.

Cezar Kleopatru 46.pr.Kr. vodi sa sobom u Rim, gdje ju predstavlja kao kraljicu Egipta. Narodu, a i Cezarovoj ženi bilo je poznato da su bili ljubavnici, ali bez obzira na to što je Cezar bio oženjen čovjek, nitko mu nije smio proturiječiti iako se mnogo o tome pričalo. Ne treba zaboraviti na činjenicu i da je, tehnički, Kleopatra također bila udata žena. Ipak, Cezarovi postupci izazvali su kontrastne reakcije, te se protiv njega skovala urota. Cezar je ubijen od grupe senatora u atentatu prilikom ulaska u senat, na ožujke Ide 15. ožujka 44. pr. Kr. Uboden je noževima 23 puta. Na čelu urote nalazili su se Marko Junije Brut, Gaj Kasije Longin i Gaj Trebonije.²⁴

Ovo je šokiralo Kleopatru i poljuljalo njezine planove kao i stabilnost. Izgubila je zaštitnika i ljubavnika. Bilo je od velike važnosti da isplanira što sa sobom samom ali i kako osigurati sudbinu svoga sina i Cezarovog nelegalnog nasljednika. Cezarov pogreb, tri dana nakon ubojstva, pretvorio se u kaos i buknuła je mržnja prema njegovim ubojicama. Rim tada, naravno, nije bio dobro mjesto boravka za Kleopatru. Kada se Kleopatra 44.pr.Kr. vratila u Egipat, dala je ubiti Ptolemeja XIV., kako bi za suvladara uzela svoga sina Cezariona.²⁵ Ciceron, koji nije nikako prestao kritizirati Cezarove poteze i netolerirati Kleopatru, nakon njezinog odlaska izjavio je da ju prezire a budno ju je motrio iz daljine i jer je ponovno bila trudna. Na putu nazad je ili izgubila dijete ili pobacila.²⁶

Cezarova smrt nije šokirala samo Kleopatru nego i cijeli Rim a pogotovo jednog rimskog vojskovođu, Marka Antonija. On je vjerno branio Cezarovu čast i poslije njegove smrti. Počinju se formirati nove sukobljene strane te će pitanje cjelokupnog Rimskog Carstva biti nerazjašnjeno sve do odlučujuće bitke kod Akcija, četrnaest godina kasnije.²⁷

²⁴J. Tyldesley, Isto , str. 203.

²⁵J. Abbott, Isto, str. 128.

²⁶S. Schiff, Isto, str. 122.

²⁷S. Sheppard i dr., *Actium 31 BC: Downfall of Antony and Cleopatra*, Osprey Publishing, 2009.,str. 5

4. Slavna veza Marka Antonija i Kleopatre

Po povratku u Egipat, Kleopatra za svog suvladara postavlja svog sina Cezariona. Ona se sada baca na oživljavanje Egipta tako što utemeljuje brodski hram u Koptosu, gradi Izidin hram u Aleksandriji ali potiče i velik intelektualni preporod povraćujući grčku filozofiju na scenu. Pod njom se razvija škola filozofije, a dolazi i do napretka u gramatici i povijesti.

43. Pr. Kr. dolazi do problema. Nil je zakinuo te izazvao glad i krizu. Pojavila se i epidemija. Kleopatra je pokazala svu svoju sposobnost u rješavanju tih problema ali njezin položaj bio je nesiguran u širem pogledu i ona je toga bila svjesna. Trebao joj je saveznik.

Druga ljubavna veza koju je Kleopatra VII. ostvarila s rimskim vojskovođom bila je ona s Markom Antonijem. O Marku Antonijevom ranom životu rijetko kad su pisani hvalospjevi. Abbott navodi kako je Antonije bio razvratnog ponašanja i niskog morala. Od najvećeg interesa u ranoj mladosti bile su mu žene i zabava. Njegova financijska stabilnost u to vrijeme dolazila je od jednog imućnog mladića, Kuriona, kojem se Antonio svidio. Ipak, u vojsci je bio popularan. Plijen je dijelio vojnicima, često ne ostavljajući ništa za sebe.²⁸Kao što je spomenuto, on je još za života Julija Cezara bio njegova desna ruka. Svakako nije bio nepoznat. Kasnije, nakon Cezarove smrti, bio je jedan od četiri, odnosno vrlo ubrzo tri trijumvira. Kao general je na Cezarovu naredbu čuvao Kleopatru u Egiptu i pratio ju na put u Rim. ²⁹Također, isto nakon što je Cezar poginuo u atentatu, vratio se u Egipat u koji je Kleopatra pobjegla sa svojim sinom. Na vrhuncu svoje karijere, Antonije se navodno u potpunosti prepustioporočnim užicima koje je javnost osuđivala.³⁰

Ipak, Apijan i Plutarh njegov karakter opisuju kao jednostavan.³¹ Dijon za njega govori da je bio veliku dušu i poslušan um. Po njemu, to su bile osobine zbog kojih ga je Kleopatra mogla tako lako očarati i njime manipulirati.³² Ne treba zaboraviti da se u ono vrijeme snažna žena koja je još uz to i lijepa, olako prozivala manipulatorom te su joj se prisvajale osobine čarobnica i vještica tako da autori poput Apijana, Plutarha i Dijona vjerojatno nisu bili iznimke u tom slučaju.

²⁸ S. Sheppard i dr, Isto, str. 148.

²⁹Kleopatra VII. Hrvatska enciklopedija.(1999-2009.) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb. str. 56.

³⁰J. Abbott. Kleopatra str. 149.

³¹S. Sheppard i dr., Isto, str. 41.

³²S. Sheppard i dr., Isto, str. 42.

Kleopatra i Marko Antonije vrlo vjerojatno su se upoznali kada je ona došla u posjet Cezaru sa svojih 25 godina. Moguće je da su se upoznali još i prije, kada joj je bilo samo 14, prilikom Antonijeovog posjeta Egiptu 56. prije Krista, kada je tamo služio u vojsci i pomogao njezinom ocu da se vrati na prijestolje.³³

Nakon nekog vremena njih dvoje su se zaljubili te mu je Kleopatra rodila djecu –blizance Kleopatru i Aleksandra, koju Antonije, kao ni Kleopatru, neće uopće vidjeti između 39. i 37. pr. Kr.³⁴ Marko Antonije je već tada bio oženjen Oktavijanovom sestrom koja mu je rodila dvije kćeri. Antonije se vratio u Rim te proveo vrijeme s Oktavijanovom sestrom ali ju nakon godinu dana napušta kako bi ratovao. Nakon toga, on je umoran od svoje žene i ponovno odlazi u Egipat, Kleopatri. Oktavijan je isposlovaio kod Senata da se Kleopatri objavi rat. Razlozi ratu su naravno bili mnogo dublji od bračne etike i principa.

Osoba koja je pridonijela karikiranju Kleopatrinog izgleda, osobnosti i utjecaja svakako je bio Oktavijan. Kroz mnogo godina on je izvrtao realnost u Rimu o tome tko i što je Kleopatra pritom ju demonizirajući i prikazujući kao raskalašenu ženu žednu moći.³⁵

Ključno za Kleopatrino zavođenje Marka Antonija bio je njezin smisao za raskoš i zabavu. Par je neko vrijeme proveo u Tarsosu gdje su provodili dane i noći na gozbama. Na jednoj od Kleopatrinih gozbi, Marko Antonije dobio je od nje na poklon mnoštvo pehara optočenih draguljima.³⁶

Marko Antonije izvršio je određen broj osvajanja, a nakon toga su sva Kleopatrina djeca bila postavljena na tronove raznih novouspostavljenih kraljevstava. Između ostalog, Kleopatra je sebe počela nazivati "kraljicom kraljeva".³⁷ Egipat je bio važan za Antonijeve ratne pothvate. Bio je bogat i dobrog geografskog položaja. Zimu 37. i 36. pr. Kr. proveli su Kleopatra i Antonije skupa, a kasnije 36. su se i vjenčali. Ovo je, po rimskom zakonu, bilo nelegalno vjenčanje. Kleopatra nije bila vođena samo ludom zaljubljenošću. Istina je i da joj je Antonije udijelio neke teritorije.³⁸

³³S. Sheppard i dr., Isto, str. 50.

³⁴S. Sheppard i dr., Isto, str. 49.

³⁵S. Sheppard i dr., Isto, str. 44

³⁶J. Abbott, Isto, str. 158.

³⁷R. Syme, *The Roman Revolution*, London 1962., str. 270.

³⁸J. Tyldesley, Isto, str. 205.

Kako je Oktavijan objavio rat, s druge strane su se Marko Antonije i Kleopatra udružili u otpor. Dolazi do bitke kod Akcija. To je bila pomorska bitka u Rimskom građanskom ratu između Marka Antonija i Oktavijana. Vodila se 31. pr.Kr., nedaleko današnjeg grada Preveza u Jonskom moru. Ta bitka bila je početak kraja za slavni par.

5. Vladavina

Kleopatra, osim što je bila jedna od najpoznatijih osoba koja je ikad živjela, vladala je i gotovo dvadeset i dvije godine. Njezino puno ime bilo je Kleopatra VII Filopator. Sa trona je jednom svrgnuta, vraćena i zamalo ponovno svrgnuta. Širila je teritorij ali ga na kraju izgubila. Ona je vladala kao utjelovljenje božice Izis. Na vrhuncu svoje moći Kleopatra je kontrolirala gotovo čitavu istočnu mediteransku obalu.³⁹

Također, Kleopatra je bila neusporedivo bogatija od bilo kojeg vladara tog dijela kontinenta. Da je bila sposoban vladar govore činjenice da je znala upravljati i organizirati mornaricu tj. brodove za napad, kontrolirati valutu kao i gušiti pobune u narodu.⁴⁰

Čak i u ono vrijeme kada vladarice nisu bile rijetkost, ona se isticala ambicijom i sposobnošću. Ipak, Kleopatra je odrasla u svijetu koji je bio zasjenjen Rimskim Carstvom. Dinastija Ptolemej nije bila najčasnija. Bila je to loza ubojica i incestnih odnosa. S obzirom na te okolnosti, njezino je ponašanje bilo zapravo vrlo primjereno, čak i pohvalno.⁴¹

Nakon dolaska na vlast i ubrzo svrgavanja s istog, kao što je navedeno u ranijem poglavlju, došlo je do civilnog rata u Rimskom carstvu. Glavni protivnici bili su Gaj Julije Cezar i Pompej Magnus. Najveći sukob bila je bitka kod Farsala koja je rezultirala pobjedom Cezarovih snaga. Nakon te bitke Pompej bježi u Egipat. Bio je tako ubrzo i ubijen, od strane jednog od svojih zapovjednika, koji je stao na stranu tada 13-godišnjeg Ptolemeja XIII. Ova loša odluka mladog vladara dovest će do toga da će Cezar prijestolje dati Kleopatri. Ona će i ubuduće najbolje iskoristiti svaku priliku koja joj se ukaže.⁴²

³⁹S. Schiff, Isto, str. 7

⁴⁰S. Schiff, Isto, str. 8.

⁴¹J. Abbott, Isto, str. 12.

⁴²S. Schiff, Isto, str. 10.

To je i činila. Nije se obazirala na tračeve i moguće osude naroda što egipatskog što rimskog. Kada je s Cezarom došla u Rim, bilo je jasno da ona nije puka predstavница Egipta, nego da Cezar za nju i njezinog, tj. njihovog sina ima neke puno veće planove. Nakon ubojstva Cezara, ona se vraća u Egipat i tad joj je primarni cilj budućnost njezinog sina Cezariona. Postavila ga je za svog suvladara u Egipatu, a kasnije će zahtijevati njegovo priznanje i od visokopozicioniranih Rimljana. Njezina motiviranost da vlada i da osigura nastavak svoje loze vidljiv je iz svih njezinih nastojanja da ostane na tronu.⁴³

Kleopatri, dakle, nisu bile nepoznate ratne strategije i organizacija morske flote. Jedan rimski vojskovođa uvjerava Rimljane u njezinu vojnu snalažljivost te molio da je se ne potjecnuje po tom pitanju.⁴⁴ Njezina kasnija, zrelija vladavina, obilježena je oslanjanjem više na sebe a manje na traženje savjeta. Ipak, kako se formira trijumvirat, ona, možda pogrešno, odabire savez s Markom Antonijem te ju on proglašava „kraljicom kraljeva“. Abbott navodi kako je to bila laskava titula bez previše značaja.

Kleopatra je uživala i u svom svojem bogatstvu. Nije joj u interesu bilo samo širiti teritorij već i uživati u raskošu i novcu koji je posjedovala. Priređivala je gozbe, organizirala zabave s vrhunskim zabavljačima i koristila sve ono pozitivno što ide ruku pod ruku s činjenicom da si bogat vladar. U tom smislu nije se puno razlikovala od svog oca.⁴⁵

Sa neprijateljima i potencijalnim izdajicama obračunavala se kao i svaki dotadašnji vladar – smrću i izganstvom. Njezin najkasniji neprijatelj bio je Oktavijan, iako je ujedno bio i najslavniji. Prije njega morala se boriti i sukobljavati s ostalim bližim vladarima ali i s braćom i sestrama. Možda je s njom prestala samostalnost Egipta ali je njezina vladavina bila borbena, duga i neumorljiva. Ako je propast samostalnosti Egipta bila neizbježna, njezin posljednji vladar – Kleopatra - podsjetio je svijet na njegovu slavu i moć.

Zato i iz još mnogih drugih nepotvrđenih razloga kao što su njezina ljepota koja oduzima dah te sposobnost manipulacije, Kleopatrina vladavina jedna je od najpoznatijih vladavina ikada. Povijesni prikazi Kleopatrine vladavine nakon njezinog života, kao što su slike i pjesme, svele su njezinu vladarsku sposobnost na puko zavođenje moćnih muškaraca ali nemože se

⁴³J. Tyldesley, Isto, str. 34

⁴⁴S. Schiff, Isto, str. 8.

⁴⁵S. Schiff, Isto, str. 9

zanimjati njezino teritorijalno širenje, vojna obrazovanost i upućenost u svjetske afere u smislu tadašnjeg svijeta.⁴⁶

6. Bitka kod Akcija i Kleopatrina smrt

Kraj Kleopatrine moći i utjecaja došao je s bitkom kod Akcija. Oktavijanovom flotom je zapovijedao Marko Vipsanije Agripa, a Antonijevoj floti je pomogla Kleopatra. Njezini brodovi nalazili su se na ključnim pozicijama u Antonijovoj floti. Njegovi ostali generali molili su ga da Kleopatra ne utječe na ratne odluke ali ih je on ignorirao.⁴⁷ Također, njezino bogatstvo igralo je veliku ulogu u financiranju njegovih brodova. Kleopatra se, doduše, pobrinula da sve bude spremno za bijeg ako bitka krene po krivu. Bitka je započela 2. rujna 31. god. pr. Kr. Antonijevi brodovi morali su se nositi s velikim problemima jer ih je bilo puno manje nego Oktavijanovih te su bili puno manje efektivni. Navodno Kleopatra nije čekala kraj bitke, te je vidjevši da Antonije gubi, počela bježati. Naredila je da se pripremi brod te se domogla otvorenog mora. Kada je Antonije to vidio, također je pozvao brod i krenuo za njom.⁴⁸

Nakon te sramote, Antonije i Kleopatra izbjegavaju jedno drugo. Ona zbog stida, on zbog tuge. Stigli su do Tenara te su mu tamo rekli da njegova flota nije definitivno nadvladana, pokušavajući na taj način motivirati ga i izvući iz depresije.⁴⁹ Istina je bila da je Antonijevo napuštanje flote i vojske u toj bitci izazvalo ljutnju i negodovanje u Rimskom carstvu. Njegova vojska nije bila potpuno uništena te je zato ovo bio čin bježanja i kukavičluka. Na kraju su, naravno, bili poraženi vidjevši da je njihov general pobjegao za Kleopatrinim brodom. Nakon bitke, on se povlači u samoću dok Kleopatra pokušava spasiti svo blago koje joj je preostalo. Ona je poslala dvije ili tri galijske prelake ali su ih Arapi uhvatili čim su došli do svog odredišta. Povukla se u Aleksandriju kako bi se pripremila za obranu od Oktavijana.⁵⁰ No ona se također bavi pogublivanjem svojih ostalih neprijatelja. 30. Pr. Kr. dala je pogubiti kralja Armenije i njegovu obitelj kao i članove aleksandrijske aristokracije koji su joj bili sumnjivi.

⁴⁶Kleopatra VII. (1999-2009.) Hrvatska enciklopedija.. str. 24.

⁴⁷S. M. Burstein, *The Reign of Cleopatra*, Oklahoma 2007., str. 30.

⁴⁸J. Abbott, Isto, str. 182.

⁴⁹J. Abbott, Isto, str. 183.

⁵⁰J. Abbott, Isto, str. 186-187.

Napokon, Kleopatra i Antonije se više manje mire i još jednom se prepuštaju sudbini. Kleopatra je znala što će njezina sudbina i biti. Oktavijan je postepeno prisvajao svu vlast i obračun s njim bio bi koban. Ona već tada odlučuje da je najbolji izlaz za oboje samoubojstvo. Kako Oktavijan postaje gospodar svih zemalja, tako Antonije šalje poslanika s prijedlogom da se on i Kleopatra povuku u osamu. U međuvremenu, Kleopatra više brine za svoju grobnicu te šalje tamo svoje blago.⁵¹

S Oktavijanim dolaskom, Kleopatra i Antonije nisu jedno kraj drugoga i Antonije saznaje lažnu informaciju da se Kleopatra već ubila. U očaju, uzima nož i zadaje si smrtonosnu ranu. Navodno ne umire odmah, nego nakon što je pronađen u palači biva odnešen da umre u Kleopatrinom naručju.⁵²

Kleopatra je sada bila zarobljena i uistinu prepuštena sama sebi. Oktavijan je odmah naredio njezino zarobljenje. Kleopatra je sa glasnikom pričala kroz ključanicu i on ju nije uspio nagovoriti da izađe i preda se. Oktavijan je tada poslao čovjeka koji je nabavio ljestve, popeo se u njezinu sobu i zaustavio ju u trenutku kada si je bodežom htjela oduzeti život. Uspješno je zauzeo Aleksandriju i nakon nekog vremena posjećuje Kleopatru. Tada ga ona moli da joj se dozvoli da po posljednji put posjeti Antonijev grob. Nakon toga napokon uspijeva počiniti samoubojstvo u svojoj sobi, sa dvije sluškinje.⁵³

Pobjeda je Oktavijana dovela do titule princepsa i Augusta tj. prvog rimskog cara. Egipat, dakle, postaje rimska provincija 30.g.pr.Kr., nakon smrti, tj. samoubojstva Kleopatra i Marka Antonija. Ništa nije moglo spasiti njezinog sina Cezariona jer je kao Cezarov sin činio prijetnju Oktavijanu. Pokušao je pobjeći ali je uhvaćen i vraćen u Aleksandriju gdje je ubijen. Kleopatrina loza je, doduše, produžena još dvije generacije. Njezina kćerka Kleopatra Selena udala se za numidskog kralja Juba II. Rodila je sina koji se, naravno, zvao Ptolomej. Njega će 40. godine ubiti rimski car Kaligula.⁵⁴

⁵¹J. Abbott, Isto, str. 190.

⁵²J. Tyldesley, Isto, str. 206.

⁵³J. Abbott, Isto, str. 203.

⁵⁴S. M. Burstein, Isto, str. 32.

7. Istina o Kleopatri

Osim što je bila vrsni diplomat, o Kleopatrinoj sposobnosti se najviše pisalo u smislu njezine ljepote i šarma. Iako su Kleopatrine erotske spletke oblikovale antički svijet, mnogi današnji nalazi upućuju na to da je njezina navodna neodoljiva ljepota bila više mit nego li istina. Gotovo svaki prikaz kraljice koji pronalazimo iz tog vremena je idealiziran, simboličan, namjerno karikaturalan, ili se na neki drugi način pokaže da to ipak nije Kleopatra. No ponovna analiza njezinih očuvanih portreta navodi na neke vrlo zanimljive zaključke. Ipak, najpouzdaniji izvor koji bi opisivao njezin izgled iz onog vremena imamo kod Plutarha koji je poznao unuka jednog od njezinih dvorjana i stoljeće nakon Kleopatrine smrti zapisao: „Koliko govore, njezina ljepota nije bila sama po sebi bez premca... ali u razgovoru je bila neodoljivo šarmantna, i s jedne strane, njezin izgled, zajedno sa njezinim zavodljivim govorom, a s druge strane njezin karakter, koji je prožimao njezina djela na neobjašnjiv način... bili su posve očaravajući. Glas joj je bio tako milozvučan.“⁵⁵

Nijedan Kleopatrini kameni prikaz nije potvrđen ali neke stvari se ipak mogu zaključiti. Vrlo je vjerojatno da nije bila tipična ljepotica i da je bila kukastog nosa, oštre čeljusti i navodno visokog čela. Vrlo vjerojatno je bila tamnokosa jer je to bilo tipično za Ptolemejeviće i da je bila svjetlija, to bi vrlo sigurno bilo istaknuto. Nije bila tamnoputa.⁵⁶

Kleopatra je bila dobro obrazovana i prema svemu sudeći od rane dobi je imala izrazito kraljevsko držanje. Kad je Julije Cezar došao u Aleksandriju 48.pr.Kr., naredila je da je odnesu preko obrambenih crta i donesu pred Cezara omotanu u lanenu vreću. Plutarh je zabilježio ovo, napisao je da je Cezar bio „trenutačno očaran koketnih dojmom koji je ostavila“. Nameće se ideja da je Kleopatrina snalažljivost, intuicija i snaga i bogatstvo karaktera upravo ono što ju je izdvajalo od ostalih vladarica koje su vladale prije ili poslije nje. Možda je upravo njezin način ponašanja koji je po smjelosti i ambiciji tada priličio samo muškim vladarima bio upravo ono što ju je održalo na tronu čak dvadeset godina. Ne treba zaboraviti da od tih dvadeset godina vladavine njezino ljubovanje s dva moćna Rimljana zapravo čini mali dio vremena.⁵⁷

⁵⁵Skupina autora. *Istina o Povijesti (Kako novi dokazi mijenjaju priču o prošlosti)*. Zagreb, 2007. str. 112.

⁵⁶S. Schiff, Isto, str. 37.

⁵⁷D.W. Roller, *Cleopatra: A Biography*, London 2010., str.10

O Kleopatrinim gozbama, izgledu ali i karakteru pisao je Plutarh ovako: „Sutradan je Antonije uzvratilo Kleopatri gošćenjem. Častoljubivo je uznastojao da je nadmaši sjajem i otmjenošću, ali, jer je zaostajao u obojemu i upravo u tome ispadao slabiji, prvi se podrugivao oskudnosti i neuglađenosti svog prijema. Budući da je Kleopatra i po Antonijevim dosjetkama razabirala u njemu mnogo od vojnika i priprosta čovjeka, vladala se prema njemu na isti način, slobodno i drsko. Jer, kako kažu, sama po sebi njena ljepota nije nikako bila neusporediva, ni takva da je mogla zanijeti na prvi pogled. Ali je posjedovala šarm neodoljive snage u općenju, pa je njezina pojava, uz dojmljivost njenih riječi, i ujedno njezin karakter, koji je nekako prožimao njeno ophođenje s drugima, ostavljao neku žaoku u srcima. Uživanje je bilo slušati zvuk njena glasa; a kako je svoj jezik, poput glazbala s mnogo žica, bez teškoća skretala u bilo koje narječje, posve je rijetko u razgovorima s barbarima trebala prevodioca. Većini je njih naprotiv sama davala odgovore, bilo da su bili posrijedi Etiopljani, Triglotiti, židovi, Arapi, Sirijci, Međani ili Parti. Pripovijeda se da je naučila i druge jezike, premda se kraljevi prije nje nisu potrudili da usvoje ni egipatski jezik, a neki su zapustili i svoje makedonsko narječje.“⁵⁸

O tome zašto je rodila Cezariona kada je bilo opće poznato da su na egipatskom dvoru postojala kontracepcijska sredstva kao i abortivne metode može se samo nagađati. Ističe se ideja da je Cezaru rodila dijete upravo da bi osigurala još čvršću vezu s njim i zbog djeteta koje ih veže, lakše kontrolirala i Cezara.

Što se tiče odnosa s Markom Antonijom, bio je zapravo vrlo buran i prevrtljiv. Započeo je 41. god.pr.Kr. kada je kraljici bilo 29 godina. Marko ju je pozvao u Tarz kako bi opravdala slabu egipatsku potporu njegovoj vojsci u bitki kod Filipija. Ondje su Antonijeva i Oktavijanova voska porazile vođe urote protiv Cezara. Kleopatra je došla sa stilom, u bogato opremljenom brodu koji je pružao zabavu, piće i hranu dan i noć.⁵⁹

Nakon što su postali ljubavnici, Kleopatra je ponovno bila trudna. Antonijev posjet Egiptu prerastao je u jednogodišnji boravak. Posjećivao je igre i predstave i uključio se u aleksandrijsko društvo. No početkom 40.pr.Kr., Antonije se vratio u Rim i pomirio s Oktavijom. Apijan je u svom djelu cijeli ovaj proces objasnio kao da je Antonije najprije „izgubio glavu“ zbog Kleopatre ali kao mladić. A sad je zimu proveo s Oktavijanom u Ateni, baš kao što je to učinio u Aleksandriji s Kleopatrom i ohladio glavu.

⁵⁸A. S. Kalenić, *Plutarh: Usporedni životopisi*, Zagreb. str. 221.-248.

⁵⁹*Cleopatra VII*. Bio. A&E Television Networks. (Web. 26.6.2015.)

Također, Kleoptaru nije mogla ugristi talijanska ljutica, jer takva vrsta ne živi u Egiptu. Egipatska kobra prikazana na njezinom pokrivalu za glavu ubija bezbolno i vjerojatnije je da ju je ona usmrtila. Ipak, konačan zaključak oko toga kako je Kleopatra umrla nije moguć jer nikome nije jasno kako bi se kobra mogla naći pri ruci samoj Kleopatri kada je bila pod budnim okom rimskih stražara.⁶⁰

7.1. Izgled

Opis Kleopatre kao strastvene zavodnice i ljepotice pojavio se u Rimu u desetljećima nakon njezine smrti, kada se njezino ime počelo upotrebljavati za reklamiranje kozmetičkih proizvoda i savjeta o ljepoti. Moglo bi se reći da je njezina ljepota bila hvaljenija nakon njezine smrti nego li za života što je vjerojatno bila posljedica njezine životne priče.

Nakon njezine smrti, također, povijest se počela drugačije pisati. Od onda bitka kod Akcija je početak nečega novoga, a ne svršetak velike ere.⁶¹

Srebrni i brončani novac iskovan u Aleksandriji prikazuje Kleopatra s kukastim nosom i isturenom bradom. Na novcu su se nos i oči često naglašavali kao pokazatelji snage volje i autoriteta vladara tj. vladarice.

Ono što je bilo specifično za svaki njezin prikaz bile su frizura i dijadema.

Za poprsje koje se čuva u Britanskom muzeju mislilo se da prikazuje Kleopatra, ali činjenica je da ovdje nema kraljevske dijademe (trake za kosu s draguljem) stručnjaci su promijenili mišljenje.

Što se tiče Kleopatrine odjeće, ona je bila vrlo komplicirana. Bila je puna ukrasa, komplicirana i šarolika. Njezine su joj pomoćnice naglašavale oči sjenilom na osnovi antimona. Nokte, dlanove i stopala bojile su joj kanom. Također, šminkala je i usne, i to biljnim ekstraktom. Imala je periku. Egipatski prikazi Kleopatre VII. razlikuju se od kipova prethodnih vladarica trostrukim uresom, donosno trima glavama kobre na kruni.⁶²

⁶⁰J. Abbott, Isto, str. 112.

⁶¹S. Schiff, Isto, str. 334.

⁶²Skupina autora, Isto, str 212.

Takvi kipovi ne odražavaju pravi Kleopatrin izgled. Oni su više odgovarajući prikazi dinastije Ptolomejevića. Ipak, moguće je da su velike oči i kratki vrat neka prepoznatljiva obilježja same Kleopatre.⁶³

Kleopatrin život bio je motiv i tema mnogih umjetničkih djela. Giovanni Battista Tiepolo oslikao je u 18. stoljeću njezin život doprinoseći tako mitu i legendi o događajima iz njezinog života koji se razvio nakon njezine smrti⁶⁴Priča o Kleopatri inspirirala je i mnoge filmske adaptacije (najpoznatija s ulogom Elizabeth Taylor) i u svakoj od njih prikazana je s besprijekornom ljepotom.

Kleopatra VII. bila je te je i ostala ikona i pojam snažne vladarice i još snažnije žene. Njezine burne veze i spletkarenja, ali u korist Egipta, prenosile su se naraštajima u sve zanimljivije priče. Kleopatra VII. inspirirala je mnoge pjesnike, redatelje, spisatelje i ostale na hvalospjeve i opise ženske snage i šarma. Iako je život okončala samoubojstvom, ostala je do kraja vjerna sebi i uvjerenja u svoju politiku i moć.⁶⁵

7.2. Najnoviji arheološki nalaz

Početak dvadesetog stoljeća, 1904. godine, njemačka ekspedicija u Abusiru otkrila je grčku riječ na kraju ptolemejskog papirusa koji je datiran 23. veljače 33. Pr. Kr., bio je recikliran za korištenje omotavanja mumijske košare u Aleksandrijskoj grobnici. Tekst je kraljevska naredba i odobrenje vezano za oporezivanje. Upućeno je Publiusu Canidiusu, koji je bio Antonijev poznanik.⁶⁶

Na kraju ovo kraljevskog dekreta napisana je jedna grčka riječ – ginesthoi. Na engleski je prevedena kao „make it so“, a na hrvatski „neka bude tako“. Potpis je mogao izvršiti i pisar. Naime, ne zna se sa sigurnošću da li je ovo Kleopatrino pismo, ali većina nalaza iz tako daleke povijesti ionako teško mogu sa sigurnošću biti potvrđena. Istraživanje Kleopatrinog života, kao i cijele njezine loze, i dalje zanima mnogo povjesničara te se priželjkuju nova otkrića i dokazi.

⁶³Skupina autora, Isto, str 213.

⁶⁴J. Anderson, *Tiepolo's Cleopatra*. Melbourne. 2003., str. 5-10.

⁶⁵J. Abbott, Isto, str. 200.

⁶⁶M. H. A. Schuster, *Make It So! Sayeth Cleopatra*. 2001. Archeology. A publication of the Archaeological Institute of America. Volume 54 Number 1. <http://archive.archaeology.org/>(web. 30.6.2015.)

Literatura

- Abbott, Jacob, *Kleopatra*, Beoknjiga, Tvorci Istorije, 2005. Beograd
- Anderson, Jaynie, *Tiepolo's Cleopatra*. The University of Melbourne. 2003. Melbourne
- Arsinoe IV. http://www.livius.org/arl-arz/arsinoe/arsinoe_iv.html Web. 29.6.2015.
- Burstein, Stanley M., *The Reign of Cleopatra*. Library of Congress Cataloging in Publication Data. Greenwood Publishing Group, 2007. Oklahoma.
- Cleopatra VII*. Bio. A&E Television Networks <http://www.biography.com/people/cleopatra-vii-9250984#marc-antony> Web. 26.6.2015.
- Kalenić, Antun Slavko, *Plutarh. Usporedni životopisi, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, Vol.16. No.1-2 (31-32), 1990. Zagreb
- „Kleopatra VII.“, *Hrvatska enciklopedija*. sv. 5., Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999.-2009. Zagreb
- Roller, Duane W., *Cleopatra: A Biography*. New York, NY: Oxford University Press, 2010. London
- Schiff, Stacy, *Kleopatra: Život*, Znanje d.o.o., 2012. Zagreb
- Schuster, Angela, *Make It So! Sayeth Cleopatra*. (2001.) Archeology: A publication of the Archaeological Institute of America. Volume 54 Number 1. <http://archive.archaeology.org/> web. 30.6.2015.
- Sheppard, S. *Actium 31 BC: Downfall of Antony and Cleopatra*. Osprey Publishing. 2009. PDF
- Skupina autora, *Istina o Povijesti (Kako novi dokazi mijenjaju priču o prošlosti)*, Mozaik knjiga, 2007. Zagreb
- Skupina autora, *Povijest Svijeta: I.dio*, Slobodna Dalmacija, Marjan Tisak, 2005. Split
- Syme, Ronald, *The Roman Revolution*, Oxford University Press, London, 1962. PDF
- Tyldesley, Joyce, *Chronicle of the Queens of Egypt: From Early Dynastic Times to the Death of Cleopatra*, The Chronicles Series, Thames & Hudson, 2006. London

Prilog 3. Kleopatrin otac Ptolemej Aulet prikazan kao Dioniz. (Stacy Schiff, Kleopatra: Život)

Prilog 4. Navodni prikaz Cezariona, nalaz iz istočne Aleksandrije. Prikaz se sastoji od grčke glave a sumnja se da je izvorno bio u paru s prikazom Kleopatre. (Stacy Schiff, Kleopatra: Život)